

Műhelyben*

Bori Imre

Az írói műhely falai magányból épültek, a téglák benne azok a percek, amelyeket az író kézirata fölé hajolva eltölt, s így bármennyire is megnyitja az alkotó az alkotásra nyíló ajtókat, mindig marad ismeretlenség, titokzatosság az alkotásban, amely az olvasó elé kerül. S még több ismeretlenség, homály fedi a szemérmes író műhelyét, amelybe csigaként húzódik, és nem enged más szemet bepillantani oda. André Gide, a nagy francia író például tárulkozó író volt, aki egyik legregényszerűbb alkotását, a *Hamispénzverőket* úgy írta meg, hogy a regény helyett azt írta meg naplószerűen, hogyan írja regényét, amit még megtöltött e munka közben készített feljegyzéseivel is. Roger Martin du Gard, akinek műhelyéről beszélni szeretnénk, talán a legmesszebb állt Gide írói magatartásától: neki nem napló a legértékesebb alkotásai, hanem regénye, a *Thibault család*, elanynyira, hogy írója szinte elvész e hatalmas regény árnyékában.

S minél zárkózottabb az író, annál több kérdés bolygatja nyugalmát. Az érdeklődést alkotása műhelytitkai iránt nem tudta kielégíteni *Önéletrajzi és*

irodalmi emlékei közreadásával sem, amelynek szövege nemrégén jelent meg magyar nyelven.

Nevét a *Thibault család* című hatalmas, Nobel-díjjal koszorúzott regénye őrzi, amelyet a modernista irodalmak ellenfelei a klasszikus realizmus huszadik századbeli remekművének, a realista módszer életképesége „percöntő bizonyítékának” tartanak. S ha van valami, ami ki tudja váltani a kíváncsiság ingerét az olvasóban, akkor az éppen az előbb említett „percöntő realizmus” a modernizmus háborgó árából felbukkanón.

Azt is meg kell vallanunk azonban, hogy kíváncsiságunk megtört a magába zárkózott író szemérmes hallgatásán. Igaz, sok mindent megtudtunk nagy regénye keletkezése körülményeiről, de „realizmusa titkát” úgy látszik, sírba vitte.

Megtudtuk tőle, hogy a forma kérdését döntőnek érezte alkotás közben, elmesélte például, hogy a *Thibault család*ot tervezve nem röstellte a fáradságot, hogy egy jelenetet két különböző változatban írjon meg: „egyszer jelen időben, párbeszédes jelenetekben, egy-

szer meg a klasszikus regények szokásos módján,” azután arról is értesülhetünk emlékezéseit olvasva, hogy az írói munka nem szórakozás, hanem nehéz testi és szellemi megpróbáltatás, hogy megszerkeszteni egy olyan nagy és sokfelé ágazó regény-történetet, mint amilyen az ő Nobel-díjas alkotása, a tervező mérnök körültekintő, minc'entre gondoló munkájához hasonlatos. Nem egy helyen bukkannak ilyen vallomásokra: „A telet azzal töltöttem, hogy rákásra halmoztam jegyzeteimet és rágódtam tervemen. Ma is látom magamat abban a döntő hónapban — 1920 májusában —, amikor a *Thibault család* megszületett magányomban, elszalkadva mindentől, egyedül jegyzetkötegeimmal, egyedül az új világegyetemben, amelyet lelkeimtől lelkedzett emberek népesítettek be. Azokhoz az ólomkatona-gyűjtőkhöz hasonlíthattam, akik maguk kitalálta környezetben bontakoztatják ki miniatűr hadseregeiket... Aprólékosan végig kellett kutatnom és végleges sorrendbe raknom céduláimat. Erre a célra egy nagy szobába összehordtam a ház valamennyi asztalát. Elgondolásom szerint a *Thibault család* története mintegy negyven évre terjedt s időközben tizenkét vagy tizenhárom jól körülhatárolt korszakra oszlott. Minden korszak külön korszakot jelentett. Zárt ajtók mögött, reggeltől estig álltam a nagy sakkasztal közepén, kezemben ceruzával, motesszel és néhány cédulával jöttem-mentem egyik asztaltól a másikig, haboztam, meggondoltam magamat, s

tízszor is visszafordultam, míg végre elhelyeztem a megfelelő rekeszbe az újaim között tartott jegyzeteket. A műnek egyetlen sora sem volt megírva, de már az egész ott állt a szemem előtt.

Tervezés, plasztikusság, higgadság, „az igazság keresése” — ezek azok a jegyek, amelyeket du Gard írói műhelyében forgácsokként felszedhetünk és feljegyzéseit olvasva magunkévá tehetünk. S ezek közül melyek nem jegyei bármelyik modern regényírónak is, ha nem nyúlunk ki a történet elmondására való alkosszók?

S végezetül hadd idézzek még néhány sort du Gard feljegyzéseiből, mert talán ezek a sorok vezetnek el bennünket realizmus megközelítéséhez leginkább. 1945 májusában jegyzi meg: „Belémérltem a témába s oly aprólékosan pontos igazságra törekszem a részletekben, hogy bizonyára nem akarják majd elhinni, hogy az egész kaland teljességgel kitalált dolog... Az elbeszélésnek ez az igaz volta, azt hiszem, természeti adomány: képesnek érzem magamat, hogy mindennek, amit csak elbeszélék, megadom az igazságnak ezt a fokát.” Amit itt mond, az már nem a realizmus, hanem minden nagy alkotó sajátossága, ez az a képesség, amely naggyá és halhatatlanná tette őket. Du Gard műhelyének is ez a tanulsága.

* Roger Martin du Gard: Önéletrajzi és irodalmi emlékek. Gondolat. Bp. 1960.

